

Kisebb közlemények

Földrajzi Értesítő 2004. LIII. évf. 3–4. füzet, pp. 325–330.

Adalékok a modern földrajz természetéhez¹

CLAUDIO MINCA²

Mafalda egy ismert argentin rajzfilmfigura, aki minden egyes epizódban rácsodálkozik az őt körülvevő világ dolgaira. Mafalda tanácstalansága azokra a kérdésekre vonatkozik, amelyek a földrajzot és a geográfusokat mindig izgatták: a világ leírásának és megértésének problémájára, továbbá azoknak a szakembereknek a helyzetére és belső erejére is, akiknek jogosítványuk van leírni, tehát (föld)rajzolni a szóban forgó világot.

A fentieket figyelembe véve, a modern földrajz természetéről szóló esszémet a geográfia két tekintélyes olasz művelőjétől, Giuseppe DEMATTEISTŐL és Franco FARINELLITŐL kölcsönözött néhány gondolat felidézésével kezdem.

„A földrajz a Föld (föld)rajzolása, azaz (föld)leírása”, állítja DEMATTEIS. „Ez gyakran a Föld geometriai leírása”, teszi hozzá FARINELLI (2003, p. 23.). A földrajz, folytatja DEMATTEIS, „a földfelszín leírása a hasonnevű tudományág gyakorlatának megfelelően és a diszciplína megszabott határain belül” (DEMATTEIS, G. 1985, p. 89.). A földrajz a biztonság érzetét kelti bennünk; kapaszkodót nyújt. Ez azonban nem jelent ártatlanságot, mivel a biztonság gyakran az a „kárpótlás”, amivel a hatalom az alávettségért fizet (DEMATTEIS, G. 1985, p. 16.). DEMATTEIS ezzel felkelti a gyanút, hogy a geográfia, különösen mint a területi dolgok biztos és stabil természetének (pozitivistá) leíró tudománya, mindig *kompromisszumot kötött a hatalommal*, sőt maga is *a hatalomból fakad* mint a biztonság és stabilitás garanciájának megtestesítője. Ugyanakkor képzeletbeli és a képzeletet felkeltő formáiban – mint a kutatás és felfedezés, mint a világról szóló alternatív elképzelések forrása, mint kritikai tudás – a földrajz gyakran kihívást jelentett a hatalom számára azzal, hogy megkérdőjelezte a fennálló rendet (DEMATTEIS, G. 1985, p. 16.).

A hatalom letéteményesei ezért törődnek annyira azzal, hogy a tér hogyan jelenik meg a geográfiában, és hogy utóbbi hogyan írja le a világot. A földrajz tulajdonképpen mindig a stratégiai fontosságú tudás formája, a hatalom birtokolta tudásé, amelyet szigorú ellenőrzés alatt kell tartani.

Mármost, ha meg akarjuk érteni azt, hogy a hatalom és a földrajzi tudás közötti szoros kapcsolat hogyan szilárdult meg és intézményesült a modern korban, nem árt röviden felidézni néhány, a 18. sz. végén és a 19. sz. első évtizedeiben lejátszódott eseményt. Ezekben az évtizedekben jelentek meg az új, földrajzi alap kutatások, amelyekből a modern földrajztudomány kibontako-

¹ A tanulmány 2004. szeptember 2-án a Szegedi Tudományegyetemen megrendezett II. Magyar Földrajzi Konferencián elhangzott angol nyelvű előadás alapján készült. E helyen szeretnék köszönetet mondani KISS Tímeának (SZTE) és TIMÁR Juditnak (MTA RKK), akik jelentős segítséget nyújtottak a cikk megjelenéséhez.

² Prof. Claudio MINCA, School of Geography, Politics and Sociology, University of Newcastle, UK (Honorary Research Fellow in Geographical Research Institute Hungarian Academy of Sciences).

zott. Érvelésének köszönhetően az új tudományág ellentételként határozta meg magát mint az *ancient régime* által kialakított és legitimált térelméletek erőteljes és vonzó alternatívája. Ereje állítólagos „semlegességéből” mint „tudományos” tudásból fakadt, amelyet megtisztítottak az intézményesült hatalom elképzeléseitől és célkitűzéseitől; egy olyan földrajz, amely radikálisan különbözik attól, amit az „udvari geográfusok”, a „királyi geográfusok” műveltek. Ez utóbbiban a politikai utasítások és a világ leírása bonyolult formában, de nyilvánvalóan összefonódott. Ez az új, forradalmi geográfia lett a feltörekvő burzsoázia új tértudománya: egy olyan földrajz, amely arra törekszik, hogy egyszer s mindenkorra elválassza egymástól a politikát és a tudást és új, univerzális *térelméletet* hozzon létre, a világ új „föld-leírását”, amely az összes szélességi és hosszúsági fok mentén érvényes. *A Föld valóban univerzális mértékét.*

Ez az új „polgári földrajz” abból a szempontból is forradalminak tekinthető, hogy hirdetői tudatában voltak: egy új térelmélet lehetővé teszi egy új társadalmi és politikai rend megteremtését és megszilárdítását. Így igaz: a területi állam – mint a politikai, gazdasági és katonai élet „megfelelő” modellje – progresszív gondolata a terület geometriai számbavételét követeli meg, mégpedig olyan számbavételét, ami lehetővé teszi, hogy egyedi, homogén entitásként, mérhető térségként, egységes területi „konténer” gyanánt fogjuk fel. A továbbiakban a területi állam fenti (földrajzi) modellje és a nemzeteszemély konvergenciája lényegében egybeesett az új, „tudományos geográfia” intézményes diadalával és a burzsoázia hatalomra kerülésével: az új uralkodó osztály kénytelen volt újra-fogalmazni az állam alapjait, és ehhez a legitimáció új alapelveinek törvénybe iktatására, következőképpen a térbeliség új kultúrájára volt szükség.

Fentiekhez a modern földrajztudomány biztosított segítséget, elsősorban a világ és annak „részei” térképi ábrázolásával (ez az ábrázolás a „földrajzi teret” a világ egvedüli és kizárólagos mértékének és „tartályának” tekintti), másodsorban pedig a *kartográfiai alapot*, mint nem csupán a modern geográfiai tudás, de az egész európai modernség ismeretelméleti bázisát. A geográfusok által nyújtott segítség abban is megmutatkozott, hogy a világot, mint „természetes módon” organikus egységekből álló valamit, diszkrét közösségek, bizonyos belső homogenitások alapján elhatárolt területi egységek színes globális mozaikjaként fogja fel. Ezekben az években keletkezett egy sor (a térképészetben is használt), ma már teljesen bevettnek számító fogalom: „népesség”, „társadalom”, „kultúra”. Olyan fogalmak legitimálódtak így, amelyek „tudományosan” leírhatók és elemezhetők, ahogyan azt Horatio CAPEL katalán geográfus tudományágunk történetét felidéző pompás könyvéből (CAPEL, H. 1981) is megtudhattuk.

A két elképzelés (a földrajzi tér mint minden geográfiai „dolog” mértéke és tartálya, és „a világ mint mozaik” szempont) fúziója készíti elő a nemzetállam győzelmének ismeretelméleti feltételeit azzal, hogy a nemzeti teret „természetes” térré avatja egy olyan fejlődési folyamat végső lépéseként, amely az adott nép és az általa elfoglalt terület közötti „természetes” azonosulásban csúcsosodik ki.

A sajátos földrajzi elképzelés és a nemzetállam abszolút győzelmének különleges egybeesése számos alapelv alkalmazásán, illetve a hatalom és az intézményesített tudás jól elkülönülő kapcsolatán nyugszik. Egy bizonyos ponton túl azonban a földrajzi térnek ezt a koncepcióját már nem a specifikus térelmélet hozadékának tekintik (mint ahogyan az volt az *Erdkunde* projektben részt vevő tudósok szerint). Szükségszerűen inkább alkotóeleme minden dolognak: (a földrajzi) nyelv, amely nélkül semmit nem lehet kimondani vagy leírni. Tehát a földrajzi ábrázolás és a valóság közötti kapcsolat szintén radikálisan átalakult, és még inkább ez történt a térkép és a terület közötti kapcsolat esetében: a leírás eszközének attribútumai (a térkép és a vetületek) összerosódtak az ábrázolt dologgal, azokkal a dolgokkal, amelyek *csak addig léteznek, amíg bemutathatóak (vagyis térképezhetőek)*. Ily módon azok az eszközök, amelyek egykor a hajózási útvonalak kiszámítása és a hadviselés, vagy az állam területének megszervezése szempontjából igen hasznosak voltak, a világ és formái anyagisága értelmezésének alapvető, úgyszólván egyetlen lehetséges módozatai lettek.

A modern európai polgári geográfia – a „legitim” tudás előállítására céljából – számos markáns „attitűddel” bástyázta magát körül, amelyeket az alábbiakban megkísérlek röviden összefoglalni:

1. Az „ábrázolás metafizikája”: lételméleti hit abban, hogy az általunk kialakított (esetünkben földrajzi) ábrázolások és a valóság között állandó és egyértelmű kapcsolat hozható létre.

2. A kutató és a kutatás tárgyának szükségszerű elkülönítése egymástól: ez a szétválasztás a kutatót semleges, külső szemlélővé teszi, megszünteti szubjektivitását, függetleníti őt személyes és szakmai életútjától, hitétől és céljaitól.

3. Különleges hangsúly a vizualizáción: a valóság elsődleges megközelítése a látáson keresztül, és egy adott perspektívából történő szemlélés útján, a vizsgálandó vagy leírásra váró területi objektumhoz viszonyított különleges helyzetből.

4. Az egymástól eleve elkülönülő élő és spontán képződményekből, entitásokból álló világ megértése.

5. Törekvés minden térbeli folyamat strukturális megértésére, a „mélyszerkezetek” mentén leásva; földrajzi modelljeink feladata éppen ebben rejlik.

6. Készség arra, hogy a világot gömbként képzeljük el, amely síkká alakítható és térképpé transzformálható. Ez a sík felülről megfigyelhető és magyarázható, és mint egy „igazi”, önálló objektum egy külső, tudással felvértezett szubjektum által tanulmányozható.

A modern polgári földrajz győzelme – és a kialakult polgári államon belül a modern polgári földrajz „termékei”, illetve a területi és társadalmi átalakulások közötti egybeesés – a *földrajz kritikai dimenziójának* eltűnéséhez vezet: ami megmarad, az a paradigmatis viták sorozata a pozitivisták és az igaznak vélt földrajzi posszibilizmus\humanizmus hívei között. Olyan viták ezek, amelyek aránylag kis hatással vannak a földrajzi ismeret kialakításának politikai és lételméleti alapjaira. Ami megmarad, az a meggyőződés, hogy a földrajzi ismeret „kitermelésének” nemcsak politikailag kell semlegesnek lennie (sőt nemcsak semlegesnek kell lennie, de annak is kell *látszania*), hanem minden egyéb hátsó szándéktól is mentesnek kell lennie. Következésképpen erős lételméleti megalapozottságát el kell felednie, vagyis azt, ami FARINELLI terminológiájával élve „a (földrajzi) ismeret központi problémájaként” értelmezhető, azt a problémát, melyet az *Erdkunde* projekt pártfogói, egészen Ratzelig, mindig tudatosan szem előtt tartottak (FARINELLI, F. 1992).

A Föld és részei lényegi és objektív szinten történő leírásának lehetőségébe vetett *a priori* meggyőződésnek két, egymással összefüggő „hatása” van. Nemcsak hogy lehetővé teszi az (aktuálisan) fennálló, létező (környezet), mint az egyetlen lehetséges „igazi” környezet megértését, hanem elképzelést nyújt a világról és annak „felosztásáról”, mint az egyetlen lehetséges és kívánatos ilyen felosztásról; vagyis a nemzetállamról és annak térképezéséről, mint a társadalom és a tér közötti kapcsolat „természetes” és egyedüli lehetséges termékéről.

Edward SAID (1978) és mások (pl. DRIVER, F. 2000) nyomán megjegyezhetjük, hogy a modern világ földrajzi olvasata a gyarmatosított területek és az ottani népség először szemiotikai, majd később katonai és kereskedelmi kisajátításának alapvető támaszául szolgált.

A földrajzi diszciplína ezen „stratégiai” jellege sokat mond a német és francia, valamint – némileg kevésbé – a brit földrajztudomány uralkodó szerepéről azokban az időkben: a hegemoniáról, amely egészen a II. világháború kezdetéig tartott.

* **

A továbbiakban lássuk a modern földrajz területén a II. világháborút követő évtizedek során lejátszódott változásokat. Mi jellemzi a tudományág történetével foglalkozó angol nyelvű, tekintélyes geográfusok által írt, az elmúlt évtizedek vitáinak kereszttüzeiben álló műveket (pl. PEET, E. 1998)?

Leggyakrabban olyan tudománytörténeti munkákkal találkozunk, amelyek a kvantitatív forradalom taglalásával kezdődnek (mint ismeretes, az irányzat Amerikában született és később a földrajztudományon belül széles körben elterjedt). Ezekben a szerzők csak röviden, néhány bekezdésben utalnak arra, ami korábban történt, s legtöbbször azt is elfelejtik megemlíteni, hogy ezek a tudománytörténeti munkák csak az *angol–amerikai* földrajz történetével foglalkoznak (kivéve JOHNSTON, R.J. 1997). A diszciplína ilyen, újabb olvasataiból a „korábbi” európai modern földrajz

(fenntartás nélkül) kimarad, hiszen az „elavult” és „tudománytalan”, bár lételméleti alapjai elevenek, és a szélsőséges pozitívizmussal jellemezhető kvantitatív megközelítésbe is bőven belefér.

Ez az egyik oka annak, hogy a kvantitatív paradigma megjelenését gyakran „forradalomként” említik: forradalomként, amely – nem véletlenül – az USA-ból érkezett akkor, amikor Amerika megerősítette világhatalmát, kiterjesztve és megszilárdítva gazdasági, politikai és kulturális egyeduralmát: egy világhatalom, amely – akár a tudományág újjászervezése kapcsán is – megengedheti magának, hogy bármit „elfelejtsen”, ami korábban történt.

A fenti folyamat eredményeképpen találjuk szembe magunkat manapság olyan, még újabb keletű tudománytörténeti munkákkal, amelyek kétségtelenül a jelenlegi centrumokban, a földrajzi tudást termelő és legitimáló nemzetközi központokban működő műhelyekben készülnek. Érdemes megjegyezni, hogy ezek a centrumok és a közöttük kialakult hálózatok nem csupán ellenőrzésük alatt tartják a legfontosabb nemzetközi folyóiratokat, de az elmúlt néhány évtizedben gyakorlatilag kisajátították a „kritikainak” tekintett reflexiókat is a földrajzban, így visszatértek a földrajzi diszciplína elfelejtett politikai dimenziójához és feltámasztották azt. Érdekes azonban, hogy a bírálatuk nem a feltételezett „perifériák”, vagy a hatalom alternatív központjai felől érkezik, hanem *magukból a centrumokból*, ami ismét csak az angol–amerikai tudományos hegemonia eredménye.

Valóban, a 70-es évektől kezdődően megfigyelhetjük (a Frankfurti iskola ihlette) neo-marxista kritikák megerősödését, végül pedig a humanista fordulatot (amely az „új kulturális földrajz” megjelenéséhez vezetett). Mindkét megközelítés és az azokkal egy időben megjelent feminista kritikák sikereket értek el, többek között azért, mert alapjaiban kérdőjelezték meg a modern polgári geográfia (rejtett) politikai rendjét. A földrajz új kritikai dimenziójának igazi „győzelme” azonban néhány évvel később (a 80-as és a 90-es évek fordulóján), az ún. „kulturális” vagy „posztmodern fordulattal” következett be (DEAR, M. 2000; DEAR, M.–FLUSTY, S. 2002; MINCA, C. 2001). Ez az a pont, amikor az anglofón eredetű és nemzetközi geográfia (a kettő egyre inkább ugyanazt jelenti) a „poszt-strukturalista megközelítések” hatására visszavonhatatlanul átalakult.

A „párizsi hosszú hullám” hatására, Michel FOUCAULT, Jacques DERRIDA, Roland BARTHES, Pierre BOURDIEU, Michel DE CERTEAU és mások nézeteit követve, ideje átértékelni az emberföldrajz szerepét és lényegét, s visszahelyezni a diszciplínát a bölcsészettudományok elméleti és filozófiai vitái, valamint a politikai gyakorlat fókuszába (pl. CRANG, M.–THRIFT, N. 2000; GREGORY, D. 1994, 2004).

A poszt-strukturalista földrajzok alapvető szerepet játszottak azoknak a magától értetődő (implicit) tényeknek, valamint az elfogadott „szabályoknak” a ledöntésében, amelyekre a pozitívista modern polgári földrajz alapozott. Ezek a „szabályok” több mint egy évszázadon keresztül szoros kapcsolatot jelentettek a hivatalos földrajzi tudás és az intézményesített hatalom között.

Másfelől, a poszt-strukturalista bírálat arra is felhívta a figyelmet, hogy a modern geográfiának a 20. sz. folyamán végig alapját képező ismeretelméletek mennyiben voltak a tér és a hatalom, a földrajzi tudás és a nemzetállam között fennálló különleges kapcsolat *tükröződései* és – szükségszerűen – annak *feltételei*. Magát az euklideszi földrajzi tér elméletét kérdőjelezték meg alapjaiban és fogalmazták meg újra, feltárva azokat a legfontosabb módszereket, amelyek révén a kapcsolat a mérték (vagyis a földrajzi tér) és a mérés tárgya, az ábrázolás és a valóság között mindenre hatással vannak az identitások megállapításától a különbözőségek elhatárolásán és a politika térbeliségén át az emberek és kultúrák feltérképezéséig. Amint azt mindannyian jól tudjuk, a poszt-strukturalista geográfia legfontosabb célja a szövegek (ide értve a földrajzi szövegeket – a térképeket) és az abból fakadó képződmények (Foucault szavaival élve) újraértelmezése. Így átértékelődött néhány, a modern gondolkodás alapját képező, és adottnak tekintett ellentéppár: az alany és tárgy, az Én és a Másik, az azonosság és a különbözőség között stb., így megkérdőjelezve és „az adott környezetbe ágyazottan vizsgálva” (*contextualising*) a földrajzi tudás egészét, és elkerülhetetlenül újra felfedve politikai természetét.

A poszt-strukturalista megközelítések ugyancsak feltárták a földrajzi metaforák addig leplezett kettősségét, amely lehetővé teszi olyan földrajzi fogalmak gátlátalanul köznyelvi használatát, mint pl. a régió, táj, hely vagy akár nemzet: ezeket nagy szabadsággal használják politikusok, új-

ságírók és a közvélemény, amikor fentieket leegyszerűsített és félreérthetetlen értelmezéssel ruházzák fel (amiről mi, geográfusok tudjuk, hogy eleve hibás). A poszt-strukturalista fordulat a geográfia újragondolását is magával hozta, mint olyan diszciplínáét, amely a földrajzi kutatások során lemondott „kritikai” szerepéről, és magáévá tette a tudományosság mítoszáét, elzárkózva a „földrajzi” kérdéseket érintő szélesebb kulturális és politikai eszmecseréktől, és lényegében felmentve magát a közvéleményt foglalkoztató viták alól.

A modern földrajzi gondolkodás egész felépítésének megkérdőjelezése és lebontása során a poszt-strukturalista fordulat legnagyobb vívmánya az volt, hogy a földrajzot visszavezette a társadalomtudományi viták középpontjába, így a tér és a térbeli kérdések a földrajztudományon kívül is a kritikai gondolkodás középpontjába kerültek. Például az elmúlt évtizedben a brit földrajz vezető pozíciót vívott ki magának a társadalomtudományokon belül, tudományos „súly” még a szociológiához vagy antropológiához képest is nőtt. Ugyanakkor a diszciplínában az elmúlt évtized során vezető szerepet betöltő poszt-strukturalista brit geográfusok a tudományos bizottságokban kulcspozíciót foglalnak el és állami intézmények állandó tanácsadóiként működnek manapság.

Elég egy pillantást vetni bármely „tekintélyes” nemzetközi folyóiratba ahhoz, hogy megállapítsuk: létezik egy széleskörű konszenzus, legalábbis a diszciplína főáramát képező (ún. *mainstream*) szakmai vitákban: a poszt-strukturalista fordulat alapvetően megváltoztatta a modern tudományos földrajz természetét, nyelvezetét és kognitív struktúráját.

Noha nincs kifogásom az ellen, ha poszt-strukturalista geográfusnak minősítenek, vitába szállnék a fenti értékeléssel, ugyanis a tudományos földrajz és a hatalom közötti jelenlegi kapcsolat *nem sokban különbözik attól, mint ami a modern geográfiát jellemezte az elmúlt 200 év során*. Szeretném ezt a minősítést két eltérő álláspontból megvitatni. Először is azt állítom, hogy egy új forradalom helyett a mai geográfusok inkább egyfajta „megvilágosodással”, vagy azzal a sokkoló „felfedezéssel” találták szembe magukat, hogy a földrajztudomány által létrehozott tudás mély és (hagyományosan) rejtett jellegű.

Ahelyett, hogy az igazi ismeretelméleti (paradigmatikus) váltást megtapasztaltuk volna, olyan radikálisan és kritikusan újraírt, de *ugyanazon* ismeretelmélet szorításában találtuk magunkat, amelyen a modern földrajz alapul. Tehát amellet érvelnék, hogy különösen problematikus „új” földrajzról beszélni: inkább úgy határoznám meg a poszt-strukturalista fordulatot, mint a modern földrajz olvasásának és írásának „neo-modern” útját.

A másik álláspont egy sokkal egyszerűbb megfontolásból ered: a „centrumokban” élő és dolgozó geográfusok a poszt-strukturalista fordulat következményeit jelenleg nem csupán elismerték és széleskörű elfogadásra találtak, inkább mivel hogy azokat roppant elterjednek és megállapodottnak tartják, a földrajzi diszciplína korszakváltásának tekintik. Ez ellen szeretném felemleni a szavam, megjegyezve, hogy a híres „fordulatnak” igen csekély hatása volt számos „nemzeti” földrajzra, és ezek a tudományos közösségek azt egy merőben radikális angol–amerikai kísérletként fogják fel.

Második érvem alapján következtetések vonhatók le egy tágabb témakörre, amelyet „a nemzetközi földrajztudomány geopolitikai vonatkozásaként” határoznék meg. Ez egyébként szorosan kapcsolódik jelen elméleti előadásomhoz a modern geográfia természetéről.

Az angol nyelv egyeduralgó jellege mint *lingua franca* a „nemzetközi” földrajzi folyóiratokban (és nem csupán abban) oda vezetett, hogy egy és csakis egy nyelvezetet, (a szó szélesebb értelmében vett) tudományos nyelvet használunk, ill. az általa meghatározott szempontokat, gondolati struktúrákat, releváns témákat és megközelítési módokat, legitimációs hálózatokat és ezeken túl a vizsgálatok során felhasznált paramétereket alkalmazzuk. Ezt a nyelvet vagy nyelvezetet és a fent említett kapcsolódó struktúrákat korlátozott számú tudományos centrum és szervezet alakítja ki, terjeszti és tartatja be. Ezek a központok hivatottak arra, hogy meghatározzák: a földrajzi tudást mi is alkotja (feltehetően „nemzetközi” szinten) napjainkban.

A vázolt folyamat bármilyen kritikai elemzése rávilágít arra, hogyan lehet az, hogy még a „legkritikusabb” módon létrehozott földrajzi tudás sem képes elkülni a hatalom és a földrajztu-

domány közötti (minden szinten fellépő) kapcsolatrendszer újratermelését. Egy olyan kapcsolatrendszerét, amely arra törekszik, hogy *saját* geográfiáját „a geográfia”-ként ismertesse el a világ többi részével. Ez a geográfia egy központi angol–amerikai tengelyen nyugszik, és a felszín alatt újraosztja a hierarchián belüli központi, marginális, periférikus és félperiférikus szerepeket.

Számos példa említhető erre. A legfontosabb földrajzi szakfolyóiratok szerkesztői egytől egyig az anglofón világban (többnyire Észak-Amerikában és Nagy-Britanniában) dolgoznak; a beérkező cikkeket bíráló lektorok ugyanazokról az egyetemekről – vagy legalábbis ugyanabból a kultúrkörből – jönnek. Azok a cikkek, amelyeket külső (értsd: nem angolszász) területekről származó geográfusok írnak, majdnem mindig empirikus kutatásokról szólnak, általában nemzeti szintű és „lokális” kérdéseket tárgyalnak, csak igen ritkán fogalmaznak meg „nagy elméleteket” és szinte sohasem taglalják a diszciplína természetét és fejlődési irányát.

Hasonlóképp, a tudományág feltérképezését felvállaló angol nyelvű könyvek többsége következetesen „megfeledez” a többi európai geográfiai iskoláról, és a tulajdonképpeni vizsgálódási terület meghatározásával is általában adós marad; így egyenlőségjelet tesz az angol nyelvű földrajz és a földrajz egésze között (l. pl. HUBBARD, P.–KITCHIN, R.–VALENTINE, G. 2004).

A probléma ez által nem egyedül a nyelvre korlátozódik, hanem hatással van az újonnan kialakuló geográfikára, a földrajzi tudás termelésének hierarchia-rendszerére és a tudományos kultúrkörnyezetre is. Ezáltal a különböző geográfikák és hierarchia-rendszerek nemcsak a szélesebb körű hatalmi kapcsolatok, hanem a tudás fokozódó korporatizálódása és a geográfia mint tudományág társadalmi és politikai szerepe közötti összefüggések tükröződései.

Hadd zárjam következtéseimet egy megjegyzéssel. A történelem – vagy talán inkább a geográfia –, úgy tűnik, ismétli önmagát. Álláspontom szerint ez még inkább megerősíti azt a nézetet, mely szerint a geográfiai tudás szükségszerűen stratégiai természetű – de arra is rámutat, hogy a (modern) tudományág képes a hatalommal fennálló kapcsolatát lényegében láthatatlanná, majd hogyan természetessé tenni, és így módon képes az általa gyakorolt *kritikát csapdába ejteni*, és magába olvasztani. Lehet azonban, hogy ez csupán a tudományág történetének közelmúltbeli epizódjára vonatkozik. Egy olyan diszciplínáéra, amely – Mafaldához hasonlóan – képtelen kérdések nélkül hagyni a tudás és a hatalom, valamint a világ föld-rajza és maga a Föld (a világ) között húzódó kapcsolatrendszer természetét.

IRODALOM

- CAPEL, H. 1981. *Filosofía y ciencia en la Geografía contemporanea*. – Barcelona: Barcanova.
- CRANG, M.–THRIFT, N. eds. 2000. *Thinking Space*. – London: Routledge.
- DEAR, M. 2000. *The Postmodern Urban Condition*. – Oxford: Blackwell.
- DEAR, M.–FLUSTY, S. eds. 2002. *The Spaces of Postmodernity*. – Oxford: Blackwell.
- DEMATTEIS, G. 1985. *Le metafore della Terra*. – Milan: Feltrinelli.
- DRIVER, F. 2000. *Geography Militant*. Oxford: Blackwell.
- FARINELLI, F. 1992. *I segni del mondo*. – Florence: La Nuova Italia
- FARINELLI, F. 2003. *Geografia*. – Turin: Einaudi.
- GREGORY, D. 1994. *Geographical Imaginations*. – Oxford: Blackwell.
- GREGORY, D. 2004. *The Colonial Present*. – Oxford: Blackwell.
- HUBBARD, P.–KITCHIN, R.–VALENTINE, G. eds. 2004. *Key thinkers on Space and Place*. – London: Sage.
- JOHNSTON, R. J. 1997. *Geography and Geographers*. – London: Arnold.
- MINCA, C. ed. 2001. *Postmodern Geography: Theory and Praxis*. – Oxford: Blackwell
- PEET, R. 1998. *Modern Geographical Thought*. – Oxford: Blackwell.
- SAID, E. 1978. *Orientalism*. – London: Penguin.

Angolból fordította: BASSA LÁSZLÓ